

O NAZIVLJU VJETROVA NA JADRANU

On the nomenclature of winds at the Adriatic

DRAŽEN POJE

Državni hidrometeorološki zavod
Grič 3, 10000 Zagreb, Hrvatska

Primljeno 8. ožujka 1995, u konačnom obliku 15. lipnja 1995.

Sažetak — U radu je opisano nazivlje vjetrova na području Jadrana kao i njihovo porijeklo. Većina naziva potječe od talijanskog jezika. Autor smatra da bi te dijalektalne nazive vjetrova valjalo općenito izbjegavati u stručnoj upotrebi.

Ključne riječi: imena vjetrova, Jadransko more

Abstract — The paper deals with the names of different winds in the eastern Adriatic area and gives their ethymology. Most names are of Italian origin but due to numerous historic influences, these names are slightly different in different parts of the region. The author is of the opinion that these dialectical terms should be generally avoided in professional use.

Key words: names of winds, Adriatic area

1. UVOD

Područje Jadranskog mora i njegova priobalja poznato je i u svijetu po pojavi specifičnih vjetrova, od kojih neki imaju katkada i orkanske jačine i bitno utječu na život ljudi u tom području. U svezi s djelovanjem baričkih centara koji se nalaze iznad tog područja ili u njegovoj blizini kao i pod utjecajem sila koje u određenim uvjetima dovode do nastanka lokalnih sustava vjetrova na tom prostoru, postoji niz raznih vrsta vjetrova, koji su vremenom dobili i posebna imena.

U ovom pregledu pokušat ćemo dati prikaz naziva za vjetrove na Jadranu, njihovo jezično podrijetlo te odrediti se prema njihovoj upotrebi u meteorološkoj struci i svakodnevnom životu. Pobuda za ovaj članak proizlazi s jedne strane u poduzoj aktivnosti grupe stručnjaka koja ima za cilj da što je moguće bolje definira hrvatsko nazivlje u meteorologiji, kao i u radu na *Glosaru geofizičkog nazivlja*, znanstveno-istraživačkom projektu koji se provodi već nekoliko godina. S druge strane, prije deset godina izašao je u *Vijestima Pomorske meteorološke*

službe važan prikaz meteorološke terminologije romanskog porijekla istočne obale Jadrana mr. Lj. Šimunković (1985), u kojem je autorica šire prikazala ne samo nazive za vjetrove već i termine vezane uz more, vremenske pojave te meteorološke termine i nazive za sprave. Uz taj rad koristili smo i novije radove u svezi s nazivima vjetrova (Schamp, 1964; Proh, 1983) te neka referentna djela (Broz-Ivekovićev rječnik 1901; Skok 1974; Rječnik JAZU, Pomorski leksikon 1988, Nautički vodič Jadrana 1990, Anić 1994, Gluhak 1993). Posebno ističem *Pomorski rječnik* R. Vidovića (1984) u kojem su uz pojedine pomorske nazive dani i citati iz književnih djela a djelo sadrži i nekoliko navoda datuma o izvanrednim vremenskim pojavama na Jadranu. Napomenimo da je izvan okvira ovog rada tumačenje nastanka vjetrova na ovom prostoru, širi opis njihovih značajki te detaljnija lingvistička tumačenja. Za bolje razumjevanje upotrebe naziva za vjetrove nužno je ipak osvrnuti se na neke poznate činjenice dok za detaljniji uvid u značajke glavnih vjetrova na Jadranu upućujem na udžbenik B. Penzar i B. Makjanića (1978). Redosljed prikaza vjetrova bit će prema

stranama svijeta a nadodat će se i širi pregled naziva nekih meteoroloških pojmova u dijalektima na Jadranskom prostoru.

2. BURA

Prema Skoku (1974) i Gluhaku (1993) naziv *bura* je sveslavenskog podrijetla za "vihor, zao vjetar" a sličan naziv postoji i u drugim slavenskim jezicima (na pr. ruski: *bora*, ukrajinski: *búrja*, češki: *bora*, slov. *búrja*). *Bura* je nazvana po karakterističnom hukanju koje se čuje za vrijeme puhanja jake bure. Na jadranskom prostoru *bura* je dobila značenje ne samo sjeveroistočnog vjetra već i smjera sjever. To se pak značenje poklapa s talijanskim nazivom za buru *bora*, koji pak potječe od grčke riječi *boreas*, što znači sjever. Po Skoku je dakle došlo "do unakrštanja talijanske i hrv.-srp. riječi, što se vidi po tal. deminutivnom sufiksu *-in* u izvedenici *burin* (Hrvatsko Primorje) "*bura manje žestine*". Isti autor navodi i drugo mišljenje, da je naziv *bura* sveslavenska posuđenica iz grčke riječi *boreas* i mletačke tršćanske riječi *bora*. Iako u ruskom jeziku danas postoji i termin *búrja* za trajan i silovit vjetar, sada ne samo u ruskom već i u zapadnoevropskim jezicima postoji jedinstveni naziv za buru *bora*, kojeg su i hrvatski meteorolozi dosad koristili u svojim radovima u inozemnim časopisima. U Akademijinom Rječniku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (1881-1976) navodi se da se naziv *bura* koristi u smislu jakog vjetra a zabilježena je u XIII vijeku. U Mikuljinu rječniku iz 1649 g. stoji: *bura* - sjeverni vjetar. Ritter-Vitezović u svom *Lexiconu Latino-Illiricum* (1707) prikazuje ružu vjetrova s nazivima svih 32-ju smjerova. Tako za buru uzima da ima smjer NNE, za vjetar na polovici između N i NNE smjera daje naziv *nadburac*, a za vjetar na polovici između smjerova NE i ENE naziv *podburac*. Za vjetar iz smjera NE uvodi naziv *siverzdolc*, a za vjetar iz ENE naziv *oblačnak*. Ovaj princip uvođenja prefiksa *nad-*, odnosno *pod-* za vjetrove ruže vjetra s lijeve i desne strane (u smislu kretanja kazaljke na satu) Vitezović provodi sustavno za čitavu ružu vjetra. Osnovne značajke *bure* - katabatičnost i mahovitost manifestiraju se posebno izraženo na istočnoj obali Jadrana i dosad je taj vjetar bio predmet mnogobrojnih istraživanja naših i stranih meteorologa a i velikog međunarodnog projekta (ALPEX).

Iako se ponegdje neispravno navodi da bura puše (samo) sa sjeveroistoka, većinom se ipak tumači da taj vjetar puše u širokom rasponu od N do ENE

smjera. Za veoma jaku buru daje se naziv *burina*, odnosno *fortica* (Krk), za vrlo slabu buru daje se naziv *burica* (Pomorski leksikon, 1988.), odnosno *buric*, *burin* (Rječnik Matice Hrvatske, 1967) te *burinac*, *burinčić*, *burinet* - slaba bura. U Nautičkom vodiču Jadrana (1990) navodi se da se *burin* pojavljuje noću kao vjetar s kopna i to nakon razdoblja snažnije *bure*. Već prema tome da je li *bura* popraćena oblačnim, katkada i oborinskim vremenom, uobičajeno je takav vjetar nazvati *tamnom burom*, prema talij. *bora scurra*, odnosno ako je popraćena vedrim vremenom, *jasnom burom*, prema tal. *bora chiara*. Anić za buru kaže da je to jak vjetar sa sjeveroistoka, koji donosi suho i stabilno vrijeme. U svezi s naglom olujom Vidović spominje pojam *buraškada*, *buraškoada*, te za jaku buru *burun*. Na otoku Braču pojavljuju se nazivi *kozomor*, *nerežiška bura*, koji su vezani uz hladan vjetar. Vidović navodi i naziv *omišnica* za buru koja puše iz kanjona i ušća rijeke Cetine u Omišu. Napomenimo da treću buru u mjesecu ožujku nazivaju *marčanskom burom*. Broz-Iveković rječnik navodi da se "*bura* u Primorju gdješto zove i vjetar s kraja (tj. od zemlje)" a navodi i poslovice "*bura goni - vrag se ženi*" a i značajke *bure* kao jakog sjevernog vjetra. Kaže da je *oburilo* kad je vjetar skrenuo na buru. Naziv *buran* po tim autorima u Boci Kotorskoj znači kišovit.

Problem naziva *bure* nije vezan samo s njenim smjerom. Iako se u svakodnevnom životu na našoj obali i otocima najčešće taj naziv koristi za svaki hladniji i suši vjetar, bilo bi ispravno za buru primijeniti i klasifikaciju prema njenoj jačini odnosno brzini. Naprijed dan naziv *burin* spominje se u našim stručnim djelima kao oblik slabe bure, odnosno početna ili završna faza bure, odnosno bura jačine slabije od maestrala (Simović, 1985). Za *burin* Anić kaže da je to *bura* slabije snage, lagan, osvježujući vjetar. U Pomorskom leksikonu spominje se *borino* kao slaba jadranska bura, a isti naziv koristi za takvu buru i Schamp. Šimunković pak razlikuje tri naziva za slabu buru: *burin* za slabi NE vjetar, *burinčić* i *burinet* za lagani NE vjetar. Vidović za *burin* navodi naziv *vitar s kraja*. Na osnovu vlastita istraživanja priklonio bih se na području Splita definiciji *burina* kao vjetra iz NNE-NE smjera srednje satne brzine u pravilu manje od 5 ms^{-1} , te *bure* kao vjetra iz istog dijapazona smjera, kojem srednja satna brzina premašuje 5 ms^{-1} , te da će u tijeku puhanja nekoliko puta premašivati 8 ms^{-1} (vidi članak o *buri* i *burinu* str. 1). Za sada dok ne postoje detaljnija sinoptičko-klimatološka istraživanja slabe bure teško je pojavu *burina* odvo-

jiti od *kopnenjaka*, vjetra koji puše s kopna na more u neporemećenim vremenskim stanjima (daljnje informacije o dnevnim vjetrovima vidi u poglavlju 13). Valja dodati i podatak da se naziv *bura* u širem smislu koristi i za oluju, pa se na pr. kaže "*bura na moru*". U tom pogledu najnovije izmjene nazivlja jačine vjetrova u Beaufortovoj ljestvici, gdje se uzima da je jačina 8 *olujni vjetar* a jačina 9 *jaki olujni vjetar*, trebaju u stručnoj upotrebi određenije ograničiti te primjene. Spomenimo i nazive *prodorina* i *rovarjoda* (Vidović, 1984) za jak vjetar iz sjevernog kvadranta nakon razdoblja južnih vjetrova (Komiža).

3. TRAMONTANA

Prema Skoku naziv potječe od talijanske riječi *tramontana*, odnosno lat. *mons, montanus* (brdo), pa je *tramuntana* poimeničen feminimum s prefiksom *trans-*. Naziv *tramuntana* (Dubrovnik, Cavtat) tumači se kao sjeverni vjetar, koji puše s one strane brda; na području Raba i Božave to je *tramontana*, odnosno *termuntana* (Vrbnik), odnosno *trmuntana* (Drivenik, Šolta), i *t(a)rmuntana* (Brač, Hvar, Brusje) za vjetar sjevernjak. Tako smatra i Stulli u svom rječniku (Stulli 1810), gdje stoji sjever, *tramontana*. Vitezović naziva vjetar iz smjera N *polnoćnjak*. U Pomorskom leksikonu ovaj se vjetar definira kao sjevernjak sličan *buri*, koji zahvaća čitavo Jadransko more i kratko traje, dok se u Nautičkom vodiču Jadrana spominje *sjevernjak (tramuntana)* kao oblik slabije *bure* približno iz N smjera a manje je mahovit od *bure*. Simović smatra da je to *bura* koja prelazi Apenine i proširuje se na Tirensko more. Oko otoka Krka postoji poslovice "*tramuntana - bura paričana*" što znači da taj vjetar priprema *buru*, odnosno da će nakon dvadesetak minuta puhanja *tramuntane* zapuhati *bura*. Šimunković navodi i naziv *kvarnara*, od tal. mlet. *quarnara, quarnera* za oštru zimsku tramuntanu iz Kvarnera. Vidović daje i naziv *tramuntanel* za malu *tramuntanu*, te *tramuntanež* za jak sjeverozapadnjak.

Za sada nam nisu poznata nikakva istraživanja o tom vjetru, što je i shvatljivo ako se zna da se na nekim lokalitetima i *bura* pojavljuje kao vjetar iz sjevernog smjera (na pr. Šibenik). Može se pretpostaviti da se pod tim vjetrom podrazumijeva sjeverno strujanje koje zahvaća ne samo našu već i talijansku obalu, vjerojatno i dobar dio troposfere (također iz sjevernog kvadranta). Smatram da u našoj stručnoj upotrebi nema opravdanja koristiti

taj termin za sjeverne vjetrove na našoj obali i njoj blizim otocima, tim više što neki autori (Proh) pod tim vjetrom podrazumjevaju sjeverne vjetrove koji prelaze Alpe, te dolinu rijeke Po, ili pak N i NE vjetar koji prelazi preko Apenina i prodire do Korzike kao svjež i hladan vjetar, a katkada doseže jačinu *bure*. Dodajmo da Blüthgen (Blüthgen, 1966) smatra da je *tramontana* vjetar genetski srodan mistralu a zahvaća ligurijsku obalu i Baleare, dakle ne pojavljuje se na jadranskim prostorima. O rasprostranjenosti naziva *tramuntana* govori i podatak da je naziv jednog školja u otočju Palagruže *Pupak od tramuntane*.

4. GREGAL

Odgovarajući romanski nazivi za *gregal* sadrže na koncu u sebi lat. *graecus*, za vjetar koji puše "iz Grčke" a ima razne nazive: po Simoviću to je N-NNE vjetar u srednjem dijelu Sredozemlja (*gregale*), Proh spominje *gregal* kao kontinentalan NE vjetar, koji puše u bazenu Sredozemlja (naziv i *grego*), a nastaje pri prodoru suhog kontinentalnog zraka, ljeti toplog, zimi hladnog, u proljeće i u jesen popraćen neugodnim mrazom pa i snijegom. Mikalja u svom rječniku iz 1649 g. navodi: vjetar *gark, grik*. U rječnicima JAZU, Broz-Ivekovićevom i Matice hrvatske, a i brojnim drugim novijim rječnicima taj se naziv uopće ne spominje. Šimunković navodi da se taj vjetar još naziva *grego*, odnosno za svjež i trajan *grego* termin je *gregolada*. Vidović uz naziv *grego* spominje i naziv *gregac* i općenito pod tim nazivom podrazumjeva sjeveroistočni vjetar. *Gregolevanat* je također sjeveroistočni vjetar no po smjeru više prema istoku, dok je *gregulin mali, lagani grego*. I za taj smo naziv mišljenja da se ne bi trebao koristiti u stručnoj upotrebi za sjeveroistočni vjetar na područjima uz obalu i njoj bliskim otocima na Jadranu ne samo zbog mogućnosti zamjene s *burom*, već i stoga što je tipičan za druge krajeve (Malta, Jonski otoci) a i nema karakter katabatičnog i mahovitog vjetra. Napomenimo da postoji i zajednički naziv *siver, siverin* za grupu vjetrova *bura, tramuntana i grego*.

5. LEVANAT

Naziv ovog vjetra potječe po Skoku od tal. riječi *levanat*, što znači 1. istok, 2. istočni vjetar, 3. istočne zemlje. Drugi nazivi za vjetar su *levante, delevante, polevante, levantaria* (Božava), *lev-*

antes, levont, livanat. Mikalja već 1649 g. navodi da je *levant* jugo s istočnjakom, dok Stulli u svom rječniku jednostavno kaže istočnjak, *levant*. Vitezović vjetar iz E smjera naziva *podsunčnak*. Po Makjaniću je *levanat* istočni vjetar, kojem Simović još pridodaje karakter ružna i kišna vremena. Proh navodi da na Jadranu puše *levantera*, postojan istočni vjetar, tipa bure, popraćen oblačnim vremenom. U Nautičkom vodiču Jadrana navodi se naziv istočnjak (*levanat*) za "oblik bure koji puše prilično jednakomjerno, bliže istoku, obično pri kišovitu vremenu i umjerenoj hladnoći. Takvi istočni vjetrovi češći su na sjevernom Jadranu". Nazivi kao *levanat* koriste se u Sredozemlju, Crnom i Azovskom moru. U otočju Palagruže naziv jednog školja je *kamik od levanta*. Vidović navodi i naziv *kožoderica* ili *kožoder* za vjetar *levanat*, *levantun* za jači istočni vjetar, za slabiji takav vjetar *levantin*, a *levantora* za jaki, nagli istočnjak. I za taj vjetar nisu nam poznata posebna istraživanja i mišljenja smo da u stručnoj upotrebi nema opravdanja za korištenje toga izraza već treba upotrebljavati naziv *istočnjak*.

6. JUGO

Riječ je *jug* po Skoku sveslavenskog porijekla i označava ne samo položaj Sunca o podne i stranu svijeta već i topao vjetar koji puše s južnog sektora u Dalmaciji. Posuđeni sinonimi za jugo jesu *šilok*, *široko*. To se vidi i u ranijim rječnicima, primjerice Mikalja navodi: *jugo*, *šilok*, *široko*, dok Stulli navodi *južina*, *jug*, *široko*, a Šulek (1875): *Jugo*, *austro*, *široko*. Vitezović naziva vjetar iz ESE smjera *šilok*, vjetar iz SE smjera *zdolepoldanak* a vjetar iz SSE smjera *tirac*. Po rječniku JAZU *jug* je vjetar koji često puše sa SE, a kako je zimi s takvim vjetrom i vrijeme toplo i vlažno to se i takvo vrijeme naziva *jugo*. Naziv se koristi bar od XVI vijeka u sjev. Dalmaciji. Uz tu pojavu vezan je i pojam *južina*, ili *jugovina*, a to je vrijeme kad vlada visoka vlaga i temperatura koje u ljudi izazivaju neugodan osjećaj. U Rječniku Broz-Ivekovića ističe se i naziv *bjelojug* za južni, suhi vjetar bez kiše uz vedro vrijeme, a isti naziv u istom značenju spominje i Vidović. Za *jugo* olujne snage on daje naziv *fortuna jugo*, te za *jugo* koje se pojavljuje pred Uskrs *pašijunsko jugo*. Navodi i naziv *južin* za lagani jugoistočnjak te *južinac* za *jugo*. U Nautičkom vodiču Jadrana navodi se naziv *jugo* (*šilok*).

Napomenimo da se sada u stručnim krugovima termin *jugo* koristi za ESE- SSE vjetar koji često

puše uzduž čitavog Jadrana a može doseći i olujnu snagu. U uvjetima anticiklone puše anticiklonalno *jugo* ili *suho* ili *trulo jugo* ("gnjilo jugo, *palac*"). Marki spominje za jugo naziv *južina* za SE vjetar, a za suhu južinu naziv *bjelojug* ili *palac*. Za jaki *palac* Vidović navodi naziv *palčina* te *paljak*, odnosno *paljari* za južni vjetar u području otoka Visa. Valja dodati da naziv *palac* ovdje nema značenje prst, nego vjetar koji toplinom i suhoćom *pali* raslinje.

Na području Sredozemlja jugoistočni vjetrovi poznati su pod nazivima kao *šilok*, *šiloko*, iz tal. *scirocco*, *scilocco*. Po nekim autorima taj naziv dolazi od starogrčkog ξηζαυω što znači isušiti, dok drugi autori izvode riječ iz arapskog *šerki* što znači jugoistok. Neki autori ovaj vjetar na Jadranu zovu *široko*, a Pom. leksikon koristi pojam *jugo* ili *šilok*. Jak *šilok* nazivaju i *šiločina*, *šilokal*. Za slabi *šilok* Vidović navodi naziv *šiloket*, te da *šiloko gnjilo* donosi kišu. Smatramo da bez obzira na dugu tradiciju upotrebe ovih naziva za vjetrove SE smjera na području Jadrana, nema nikakvih opravdanja da se ti termini i dalje koriste za vjetar *jugo* i to ne samo u stručnoj upotrebi. To vrijedi tim više što je nedavno taj termin prihvaćen i u stranom znanstvenom časopisu za SE vjetrove na Jadranu (Poje, 1992).

7. FURIJAL

Naziv vjetra dolazi iz mletačkoga *furian*, bijesan a predstavlja vjetar sa jugoistoka, dok je *furijalet* lagano jugo (Šimunković). Međutim, Proh smatra da taj naziv dolazi od talijanskog *furijante*, što je naziv za jak SW vjetar, koji se pojavljuje nakon SE vjetra uz liniju maha, u dolini rijeke Po. Po njemu se tako naziva i SE mah vjetra u Kvarnerskom zaljevu na ušću Rječine. S druge strane Schamp smatra da su *furijal* jaki mahovi vjetra iz SW do SE smjera. U Nautičkom vodiču Jadrana a i drugim navedenim djelima taj se naziv uopće ne spominje. Nije mi poznato da je li taj naziv na Jadranu šire rasprostranjen, a zacijelo ni taj vjetar u nas nije dosada istražen.

8. OŠTRO

Naziv za taj vjetar iz S smjera potječe od tal. riječi *ostro*, što znači južnjak, južni vjetar, a ova riječ pak od lat. riječi *auster*, što znači jug, južni vjetar. Po Prohu je to topao, S ili SE vjetar na

Sredozemlju, Crnom i Azovskom moru, a istočnog smjera na Egejskom moru. Makjanić smatra pod *oštrom* S vjetar sa značajkama juga (naziva se i *africone*). Za taj vjetar postoji i niz srodnih naziva: *oštar*, *oštrac*, *oštračina*, *loštračina* (jaki S vjetar), *oštrin*, *oštrijal*, *loštrin*, *loštrac*, *loštrinac* (slabi S vjetar), *oštralada* (oluja iz oštra). Vidović navodi i naziv *podnevnjak* za južni vjetar (Brač). Ni za ovaj vjetar nema nama poznatih istraživanja na Jadranu a nije nam poznato ni koliko su ti nazivi rasprostranjeni u pučkom govoru.

Valja dodati da se u starim rječnicima ne pravi razlika između vjetrova *jugo* i *jug*, a uz već spomenutog Mikalju navodimo i Belostenca (1875) koji kaže *veter jug ili široko*. Stulli navodi nazive *jug*, *oštro*, *šiloko*, a Šulek sasvim pogrešno: *ostro*, *istočnjak*. Spomenimo da Vitezović vjetar s juga naziva *poldnevnjak* a vjetar is SSW smjera *jug*. A. Jambrešić u svom Lexiconu iz 1742 godine kaže da je *jug* vjetar *zdolec* a u njemačkom tumačenju ističe da je to južni vjetar, odnosno podnevni vjetar. Bartol Kašić u svom *Hrvatsko-talijanskom rječniku* iz 1601 god. navodi uz naziv *jugo* tumačenje da je to južnjak, *sciroco*, *scirocco*, *ostro*. U Nautičkom vodiču Jadrana naziv *oštro* se ne spominje.

9. GRUPA SW VJETROVA

9.1. Lebić

Naziv za ovaj vjetar po Prohu dolazi iz talijanske riječi *libeccio*, vjetar iz Libije, a predstavlja topao i suh jugozapadni vjetar, koji zahvaća Korziku, Italiju a i Jadransko Primorje. *Lebičada* označava SW vjetar olujne snage. Takva tumačenja prihvaćaju i drugi autori. Po Vidoviću to je jaki jugozapadnjak. Može se, međutim, nazivu *lebičada* pridjeliti šire značenje u smislu da on ne označava samo vrstu vjetra već i cjelokupnu situaciju u zraku i na moru. Za isti vjetar postoji naziv *garbin*. Zanimljivo je da *lebić* nekada zovu i *puljiška bura*, jer puše iz Apulije (oblast u juž. Italiji). Koliko nam je poznato *lebić* nije posebno istražen, no čini se da je upotreba naziva u pučkom govoru dosta raširena, prije svega u Dalmaciji. Dodajmo da se vjetar *lebić* ne spominje u Nautičkom vodiču Jadrana.

9.2. Garbin

Taj naziv za SW vjetar spominje se po Skoku već u XVIII vijeku kao *garbino*, odnosno *grbin* (Božava, Rab). Potvrdu za Skokovu primjedbu daju rječnici: Mikalja (1649): vjetar *garbin*,

Belostenec (1875): "*veter garbin, kruto napel, puše od pol dneva iz Afrike (tj. SW)*", Stulli (1810): *jug zapadni, favonius, garbino*. Postoji i poslovice - "*Garbin ljuti koji more do dna muti*". Riječ dolazi od talijanskog *garbino*, jugozapadni vjetar, a ova riječ od latinskog *garbinus*, porijeklom iz arap. pridjeva *garbi*, što znači zapadni. Šimunković pod *garbinom* smatra SW vjetar koji naglo zapuše, vrlo je jak ali kratkotrajan; drugi mu je naziv i *garbina-da*, *garbinoda*. I ovdje valja ove posljednje nazive shvatiti u širem značenju kao i kod *lebičade*, tj. u smislu sveukupnog stanja u zraku i na moru. Drugi nazivi za ovaj vjetar su: *grbin* (Krk), *garbun*, *gerbin*, a za slabi *grbin*, *grbinić*. U Pom. leksikonu se pod ovim nazivom smatra oluja sa SW vjetrom na Jadranu a ovakvu definiciju prihvaćaju i drugi autori. Marki pod *garbinom* podrazumjeva WSW vjetar. Nije nam poznato u kojoj mjeri je naziv za ovaj vjetar rasprostranjen na Jadranu (u Nautičkom vodiču Jadrana se uopće ne spominje), a ni bilo kakva proučavanja tog vjetra na Jadranu. Smatram da bi se do daljnjega u stručnoj upotrebi trebao za ovaj vjetar koristiti samo naziv *jugozapadnjak*.

10. PULENAT

Naziv *pulenat* je za zapadni vjetar a prema Skoku dolazi od talijanske riječi *ponente*, zapad, a ta potječe od latinske riječi *ponens*. Druga riječ za taj vjetar jest od mlet. *-ada: pulentada* (Božava, Primošten, Prvić, Zlarin) "*kad dugo vremena puše zapadnjak*". U svezi s olujama dolazi s mletačkim sufiksom *-era* naziv *aria pulentera* (Lumbarda), što znači oluja sa zapada. Ostali su nazivi *pulentac* lagani W vjetar, a ako ima olujnu snagu *pulentada*, *ponent* ili *pulent-* katkada vrlo jak no kratkotrajan (po Pom. leksikonu). Vidović spominje i naziv *ponente-lebić* za WSW vjetar, te naziv *ponente-maištro* za WNW vjetar. Vitezović vjetar iz W smjera naziva *zapadnjak*, *večernjak* i *zgorc*. U Nautičkom vodiču Jadrana naziv *pulenat* se ne spominje. I za ovaj vjetar nisu nam poznata nikakva posebna istraživanja i mišljenja smo da bi se u stručnoj upotrebi trebao koristiti naziv *zapadnjak*.

11. MAESTRAL

Naziv tog vjetra dolazi od talijanske riječi *maestrale*, sjeverozapadni vjetar, odnosno od riječi *maestro*. Akademijin Rječnik navodi da se naziv koristi na Primorju od XVIII vijeka. Potvrdu nalazimo, međutim, već u XVII vijeku napr. Mikalja (1649): *vjetar zapadni s maistralom*; i dalje Stulli (1810): *maestral, povečerin, provjenac*; Šulek

(1875): *maestral, večerin, večerina, provienac, sjeverozapadni vjetar. Maistros, maistral, majistral, maištral, majestral, maestral, meštral*, kako se taj vjetar naziva, puše ljeti, pretežno NW smjera na Jadranskom i Jonskom moru. Proh pod nazivom *maestro, magistral, mistro* naziva vjetar iz sjevernih smjerova na sjevernim dijelovima Sredozemlja. Pomorski leksikon definira vjetar pod nazivom *maestral* kao vjetar ustaljene jačine na Jadranu iz NNW do WNW smjera. Pod nazivom *majstralun* ili *meštralun* smatra se jaki *maestral*, a po Pomorskom leksikonu olujni *maestral*. Vidović navodi nazive *ma(j)ištro-tramuntana* kao vjetar iz smjera NNW, *maestrao* za sjeverozapadni vjetar te pod nazivom *meštralada* jaki i trajni *maestral*. *Meštralić, meštralin* je slabi *maestral*. Za jaki ljetni *maestral* isti autor navodi naziv *poburnjak*. Zanimljivo je da Vitezović spominje naziv *zimac* za vjetar iz WNW smjera uz nazive *podzimac* i *nadzimac* za vjetrove između W i WNW odnosno WNW i NW.

Smatramo da se naziv *maestral* nerijetko pogrešno koristi i za vjetar s mora (kako ga tumači Marki, a i Nautički vodič Jadrana) koji nastaje kao dio obalne cirkulacije za neporemećenih vremenskih stanja a kojem odgovara naziv *zmorac* (po nekima *smorac*). Taj se vjetar prvenstveno pojavljuje u toplom dijelu godine na obalnom području Jadrana. Penzar i Makjanić (1978) navode da "stalna struja, kao dio opće cirkulacije atmosfere, pojačava onaj obalni vjetar koji se s njom podudara u smjeru. Takav slučaj vlada ljeti na većem dijelu istočne obale Jadrana, gdje etezije i poslijepodnevi vjetar s mora imaju približno isti smjer pa zajedno čine umjeren, a u kanalima i jači vjetar pod imenom *maestral*".

12. ETEZIJE

Naziv *etezije* je učena riječ, iz starogrčke *etesiai* što označava vjetrove koji se pojavljuju svake godine s velikom pravilnošću od svibnja do listopada iz N do NW smjera iznad Grčke, Egeja i istočnog Sredozemlja. Ti uglavnom topli i suhi vjetrovi posljedica su djelovanja složenog baričkog sustava koji se sastoji od termičke depresije nad Malom Azijom i zapadnoevropske anticiklone. Po Schampu ti vjetrovi pojavljuju se tamo jutrom, oko podneva dosežu i brzine do 15 ms^{-1} , a večerom prestaju. Na otvorenom moru mogu doseći i olujnu jačinu. B. Penzar i B. Makjanić smatraju da su nad srednjim Mediteranom i u našim krajevima etezije

dosta slabe, tako da ih se može dobro zamjetiti samo na otvorenom moru i planinskim vrhuncima kao NW struju, što je već dobro istaknuo i A. Obuljen u *Klimi Hrvatske* (1942). Naziv *etesia* spominje u svom Lexiconu iz početka XVIII vijeka već i Vitezović koji pak za vjetar iz NNW smjera daje naziv *sokol*. A. Jambrešić (1742) također navodi naziv *etesia* uz tumačenje da su to "prikladni i vugodni vetri vu pesjeh dneveh, ali vu veliki vručini".

13. DNEVNI VJETROVI OBALNE CIRKULACIJE

Na našoj obali a i na nekim većim jadranskim otocima razvija se posebna obalna cirkulacija kao posljedica nejednakog zagrijavanja kopna i mora. Noćni vjetar u takvoj cirkulaciji je obično slab i prestaje rano u jutro. Naziv za takav vjetar je *kopnenjak*. Naziv *kopnenjak* spominje Lukšić (1968) u svom istraživanju vjetrova na otoku Braču a još mnogo ranije Ardelio Della Bella u svom rječniku iz 1728 g. gdje jednostavno za takav vjetar kaže: *vjetar s kraja*. U grupu takvih vjetrova spada i *burin*, kojeg smo spomenuli u poglavlju o *buri* i koji se prvenstveno pojavljuje noću. Neki taj vjetar zovu i *svršac* jer puše s vrha planine. Može se smatrati da je taj vjetar u obalnoj cirkulaciji zapravo superpozicija s vjetrom obronka. Neki navode i naziv *bava od poja* za vjetrić s kraja iz talijanskog *bava* lagani povjetarac na moru. Za hladan vjetar s kraja postoji i naziv *terin*, iz talijanskog *terigno*. Od drugih vjetrova dnevne cirkulacije već smo spomenuli *zmorac*, odnosno *smorac*, a po nekima taj vjetar ima i naziv *zvanjac*, jer puše od mora prema kopnu. Poznati su i nazivi *danik* (Marki) i *odmorac* za vjetar s mora. Vitezović ima za vjetrove koji pušu od mora prema kopnu razne nazive: za SW vjetar *poldnazgorc*, za vjetar iz WSW smjera *odmorac*, za vjetar na polovini smjera između SW i WSW naziv *podmorac*, za vjetar na polovini smjera između WSW i W naziv *nadmorac*. Vidović navodi i naziv *podnevnjak* za južni vjetar (Brač), te naziv *smorac* ili *dolnjak*, za vjetar s mora. Spomenimo i naziv *serdenjak* na otoku Žirju za ljetni lagani vjetar iz SSW, koji puše na mahove. Naziv potječe iz predaje: kad puše taj vjetar bit će bogat ulov srdela (Vidović 1984). Obzirom na to da vjetar danju u okviru obalne cirkulacije često mjenja smjer za Suncem dobio je naziv *posunčar* (Vidović).

14. OSTALO NAZIVLJE

Ovdje valja radi potpunosti dodati i ostale dijalektalne i druge nazive u svezi s vjetrovima a koje navode Šimunković i Vidović:

bavica, iz tal. mlet. *bava* — lahor

baviža — puše

bavižela, iz mlet. *bavesela* — povjetarac

beršina, kada je bonaca (u prosincu i siječnju)

boava — lagan vjetar

bonaca, *bunaca* iz tal. *bonaccia*, — tišina na moru, po Vidoviću zavjetrina u luci ili uvali, ali samo dok vani puše vjetar, tj. dok je more na otvorenom uzburkano, *bonaca kalma* potpuna tišina, *bonacin* mjestimična bonaca na moru

briza, iz tal. *brezza* — lagan povjetarac

dric, iz tal. *drizza*, — rijedak udar vjetra iz suprotna smjera puhanja vjetra

disteži, iz tal. *disteso*, *disteži vitar* — postojan jednoličan vjetar

fijad, iz mlet. *fiada* — početak vjetra, lagani vjetar

fijadulin, iz mlet. *fiada* — ćuh vjetra

fortuna, *fortunal* — vrlo jaki oblik nekog vjetra: *fortuna bure*, *fortuna juga*, *fortuna vitra*, poznati su i nazivi *fortunao*, *fortunol*, *fortunola*, *f(e)rtunoa* za silan vjetar

friškac, iz tal. *fresco* — vjetar srednje jačine koji je nedavno zapuhao

irija, iz tal. *oreggio* — ružno vrijeme, vihor

plata — sila, žestina od vjetra, *plata vjetra* mah vjetra

poluvitar, u ruži vjetra međusmjer (na pr. NNE)

ragan, *regan*, *raganj*, *ragon*, *ragun*, *rigan* iz mlet. *ragan* — jak vjetar, vihor, orkan

rafika, iz tal. *raffica* — udar vjetra, *rafikada*, iz tal. *rafficata*, jak udar vjetra

ravajunoda — nagli prodor vjetra u tijeku dana poslije nevere

reful, *refu*, *refud* iz mlet. *refolo* — iznenadni udar vjetra

refula — puše vjetar na mahove iz raznih smjerova

refulić — iznenadni slabiji udar vjetra

rionda, iz mlet. *rionda* — kad se vjetar povoljnije promjeni

splat, *splata* — udar, zamah vjetra

šijun — vihor i sl. (drugo značenje: morska pijavica), *šijunada* vihor sa zapada

škontradura, *skontradura* — promjena vjetra s grmljavinom i kišom

špalmej, *špalmin* — mjestimičan vihor koji podiže morsku pjenu poput prašine

vihar — snažan vjetar koji se kreće u vrtlogu
vitar, vjetar, *vitarac*, *vitrić* — slabi vjetar, *vitrušina* jak, stalan vjetar

zamah — udar vjetra

zirul, iz tršč. *zirol* — vjetar s raznih strana i nestalan, na mahove.

15. ZAKLJUČAK

Uvjeren sam da bi dobri poznavaoči naše književnosti mogli dodati ovom pregledu još dosta naziva vjetrova na jadranskom prostoru, koji nemaju strano porijeklo. Ovi bi nazivi mogli u doglednoj budućnosti zamjeniti već udomaćene strane nazive vjetrova (većinom talijanskog podrijetla) koji u cjelini nisu jednoznačni. S druge strane za očekivati je da će se naši meteorolozi pozabaviti širim proučavanjem vjetrova na Jadranu (ne samo bure i juga!) i time doprinijeti boljem razjašnjavanju složenih uvjeta strujanja u ovom dijelu Europe. Za to sada postoje neusporedivo bolji uvjeti negoli ranije, i u pogledu raspoloživih nizova podataka i pogledu odgovarajućih statističkih i drugih programa.

Zahvala: Ovaj rad je djelomično financiran od strane Ministarstva znanosti i tehnologije Hrvatske u okviru projekta br. 6-03-286.

LITERATURA

- Anić V., 1994: Rječnik hrvatskog jezika, Novi Liber, Zagreb, II izd., 1263 str.
- Belostenec I., 1875: *Gazophylacium*, Zagreb, 1288 str.
- Blüthgen J., 1966: *Allgemeine Klimageographie*, II izd., Berlin.
- Babić B., 1870: *Morski rječnik hrvacko-srbski usporedjen sa italij. jezikom*, Trst.
- Della Bella, Ardelio, 1785: *Dizionario italiano-lattino-il-lirico*, I i II sv., Ragusa.
- Gluhak A., 1993: *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb, 832 str.
- Iveković, F., I. Broz, 1901: *Rječnik hrvatskog jezika*, I i II sv. Zagreb.
- Jambrešić A., 1742: *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica*, Zagreb.
- Kašić B., 1601: *Hrvatsko-talijanski rječnik*, Zagreb, (reprint 1990).

- Lukšić I., 1968: Zmorac i kopnenjak u Sutivanu na otoku Braču, *Hidrografski godišnjak*, Split, 125-136.
- Makjanić B., 1956: Jadran, Klima, *Pomorska enciklopedija*, 3 sv. Zagreb.
- Marki A., 1950: Vrijeme, praktična uputa u upoznavanje i proricanje vremena bez upotrebe sprava, Split.
- Mikalja J., 1649: Blago jezika sloviuskoga, Loreto, Ancona.
- Nautički vodič Jadrana, Jug. leksikografski zavod "M. Krleža", Zagreb, 1990, 168 str.
- Obuljen A., 1942: Vjetar, u *Klima Hrvatske*, Geof. zavod, Zagreb, 28 str.
- Penzar B., 1977: Vjetar, u *Prilozi poznavanju vremena i klime SFRJ*, sv. 2. Savez. hidrom. zavod, Beograd, 83 str.
- Penzar B., B. Makjanić, 1978: Uvod u opću klimatologiju, Sveučilište u Zagrebu.
- Poje D., 1992: Wind persistence in Croatia, *Int. Journal of Climatology*, 12, 569-586.
- Poje D., 1995: Bura i burin u Splitu, *Hrvatski meteorološki časopis*, 30, 1-19.
- Pomorski leksikon, 1991., Leksikografski zavod, Zagreb.
- Proh L. Z., 1983: Slovar vetrov, *Gidrometeoizdat*, Lenjingrad, 312 str.
- Ritter Vitezović P., 1707: *Lexicon latino-illiricum*, (rukopis).
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, 1881-1976, knj. I - XXIII, (sv. 1-97). Zagreb.
- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, 1967, Matica hrvatska i Matica srpska, Zagreb, Novi Sad, I i II knj.
- Schamp H., 1964: *Die Winde der Erde und ihre Namen*, F. Steiner Verlag, Wiesbaden, 94 str.
- Simović A., 1985: Navigacijska meteorologija, Školska knjiga, Zagreb, IV izd., 259 str.
- Skok P., 1974: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU Zagreb, I-IV knj.
- Stulli I., 1810: *Vocabolario italiano-iliricum-latino*. knj. 1 i 2, Ragusa.
- Šimunković Lj., 1985: Meteorološka terminologija romanskog porijekla u dijalektima istočne obale Jadrana, *Vijesti Pomorske meteorološke službe*, 31, No. 3-4, Split, 20-23.
- Šulek B., 1875: *Hrvatsko-njemačko-italijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, Zagreb.
- Vidović R., 1984: *Pomorski rječnik*, Logos, Split, 590 str.